

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Sven Nilsson och Den Skandinaviska Nordens Ur-invånare
Nicklasson, Påvel

Fornvännen 2011(106):3, s. [161]-178 : ill.

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2011_161

Ingår i: samla.raa.se

Sven Nilsson och Den Skandinaviska Nordens Ur-invånare

Av Pål Nicklasson

Nicklasson, P., 2011. Sven Nilsson och *Den Skandinaviska Nordens Ur-invånare*. (Sven Nilsson and *The Primitive Inhabitants of Scandinavia*.) *Fornvännen* 106. Stockholm.

Sven Nilsson (1787–1883) was professor of zoology in Lund and has been seen as one of the founders of modern archaeology. His book *Skandinaviska Nordens Ur-invånare/The Primitive Inhabitants of Scandinavia* has been regarded as one of our discipline's central texts. The book was published in four parts from 1838 to 1843. It is rather complicated and unstructured. There is no consensus of opinion as to what exactly makes Sven Nilsson a co-founder of modern archaeology, though it is often stated that he introduced scientific and comparative methodology and developed the Three Age System.

In this essay I look at how Nilsson and other scholars viewed his work while it was being published around 1840. Most important in this regard is Nilsson's correspondence with Custodian of Ancient Monuments Bror Emil Hildebrand and the first review of the book, written by veteran antiquarian Nils Henrik Sjöborg. It emerges that Nilsson saw the craniology as the central part of his work. Skulls from passage tombs, he alleged, were similar to Saami and Eskimo skulls. This proved that the monuments had been built by an ancient people not related to modern Swedes. Craniology and the observation that passage tombs are similar to igloos were Nilsson's primary arguments for the existence of a Stone Age.

It is also evident how important it was for Nilsson to connect the archaeological record to the Icelandic saga literature. Regarding the Three Age System, there is no evidence that Nilsson, or even B.E. Hildebrand, saw the system as a universal evolutionary scheme, nor in fact even as very important.

Pål Nicklasson, *Silvergården 7B, 261 43 Landskrona*
pavelnicklasson@bahnhof.se

Professorn i zoologi, Sven Nilsson (1787–1883) vid Lunds universitet ses som den moderna arkeologins portalfigur. Arkeologihistoriska framställningar brukar ta avstamp i Nilssons arbeten då de beskriver hur antikvarisk fornforskning under 1800-talet förvandlades till vetenskaplig arkeologi. Särskilt har hans bok *Den skandinaviska Nordens ur-invånare*, utgiven under åren 1838–43, setts som en av arkeologins viktigaste urkunder. Nilsson har använts som bollplank för moderna idéer och teorier. I arkeologihistoriska framställningar

och teoretiska utläggningar om ämnets karaktär har Nilssons text tolkats på olika sätt. Tolkningarna säger minst lika mycket om uttolkaren och hans tid som om Nilsson och 1800-talet. Läsningarna varierar från att fokusera på naturvetenskaplig eller kulturantropologisk metodik, till filosofiska och vetenskapsteoretiska utläggningar där forskare velat positionera sig och sökt stöd i urkunden. Nilsson har placerats nära sentida arkeologisk teoribildning. Hans sätt att forska om det förflutna har avlägsnats ur sin historiska kon-

text, för att i stället kombineras med modern arkeologi. Den fråga jag vill ställa är: vad ansåg samtiden vara det nya och spännande med Nilssons teorier? Vad ansåg Nilsson själv var centralt i *Ur-Invånare*? Hur såg man på den komparativa metoden, treperiodsystemet och introduktionen av naturvetenskaplig metodik i arkeologin?

Att läsa Nilsson

Många forskare har närmat sig Sven Nilsson med beundran och vördnad. Han ses som arkeologi-ämnets fader. Nilssons roll som fadersfigur grundlades under 1900-talets första hälft då man på allvar började utforska arkeologins historia och förhistoria. Vetenskap sågs i början av 1900-talet som en serie framsteg. Det stora framsteget inom arkeologin under det tidiga 1800-talet var treperiodsystemet. Forskning som inte ledde mot detta mål förringades. Forskare som Nilsson, som bidrog till systemet, sågs som centrala. Under 1900-talets första decennier var en av arkeologins viktigaste riktningar att upprätta kronologiska system över förhistoriska perioder och artefakttyper. Man såg Nilsson och andra som ägnat sig åt kronologiska studier som föregångare. Bland dessa ska förutom Nilsson nämnas dansken Christian Jürgensen Thomsen och riksantikvarien Bror Emil Hildebrand.

Thomsen var den som i huvudsak formulerade treperiodsystemet. Hildebrand anses ha infört det i den mellansvenska arkeologin. Den mest tongivande förespråkaren för detta sätt att se på ämnets framväxt under det tidiga 1800-talet var Bror Emil Hildebrands sonson, Bengt Hildebrand (1937a; 1937b). Hildebrands tolkning ligger till grund för de flesta senare arkeologihistoriska studier. Arbetet är en storslaget lärdomsprov med en fantastisk källredovisning. Detta döljer de brister arbetet trots allt är behäftat med. Bengt Hildebrand framställde den arkeologi som hans farfar företrätt som den enda rätta. Annan antikvarisk forskning såg han som dålig. Bengt Hildebrand var själv inte arkeolog. Han kunde därför inte värdera arkeologiska texter och rapporter särskilt väl. Många av de insatser som Bengt Hildebrand snarast förhånar bör enligt min mening uppvärderas och återintroduceras i arkeologins historia.

För den någorlunda kulturhistoriskt bevand-

rade är det märkligt att man kan skriva ett arbete på över 800 sidor som tar upp teoretiska och metodologiska förändringar i ett historiskt ämne som arkeologi utan att nämna dåtidens största tänkare på området, de tyska idealisterna Friedrich Schelling och Friedrich Schlegel. Bengt Hildebrand bannlyste romantik och idealism från arkeologin. Dessa rörelser sågs på hans tid som motsatsen till vetenskap och hade ingenting att göra i ett vetenskapshistoriskt arbete. Bengt Hildebrands inflytande har lett till att vi idag inte har en klar bild av arkeologins ursprung och karaktär. Schellings naturfilosofi var det paradigm som Sven Nilsson och samtida naturforskare verkade inom. Naturfilosofin var också det ramverk som höll samman tidens vision av forntiden. Schlegels tankar om ett gemensamt mänskligt ursprung styrde tankar om folkvandringar och lingvistik som hjälpmedel för fornforskning. Genom dessa utelämnanden framstår de vetenskapliga pionjärerna Thomsen, Nilsson och B.E. Hildebrand som märkligt isolerade i en tid av idel oförnuft och obegriplig dumhet. Grunden för deras tankar blir oförklarlig. De framställs som genier som bröt med sin samtid och förvandlade boklärdas spekulationer om forntiden till vetenskaplig arkeologi.

Även efter Bengt Hildebrands monumentala arbete har omfångsrik forskning om Sven Nilsson och hans tid publicerats, fastän det saknas en riktig biografi. Det finns flera sätt att läsa Nilssons texter. Jag kan bara ta upp några av dem.

Etnologen Nils-Arvid Bringéus (1966) skrev om Sven Nilsson i sin bok *Gunnar Olof Hyltén-Cavallius som etnolog. En studie kring Wärend och Wirdarne*. Bringéus tar fasta på de två metoder som fanns inom etnologisk och antikvarisk forskning, den traditionsbundna och den komparativa. Nilsson använde båda. Hans storhet ligger i att han utvecklade den komparativa metoden. Men Nilsson var inte den som uppfann den. Många hade experimenterat med den minst ett halvsekel före honom. Nilsson gav den dock en sammanhållen struktur och teoretisk tyngd. Bringéus betonar betydelsen av Nilssons bakgrund som naturforskare.

Berta Stjernquist (1983) skrev den enligt min mening bästa framställningen hittills av Nilssons insatser inom arkeologin. Stjernquists fokus ligger på beskrivning och analys av Nilssons veten-

skapliga metodik. Även hon betonar hans ursprung inom naturvetenskaperna. Hon menar att Nilsson använde tre metodiska grepp: »Han arbetade efter utvecklingslärans principer, han tillämpade den traditionshistoriska metoden och den komparativa metoden. Den sistnämnda var huvudpunkten i hans metodik och var övergripande.» (Stjernquist 1983, s. 191). »Den komparativa metoden innebär att man jämför företeelser för att därigenom kunna dra slutsatser om samband i olika avseenden.» (Stjernquist 1983, s. 187).

Man kan dock starkt ifrågasätta om Nilsson använde utvecklingslärans principer. Forskningen har inte kunnat avgöra hur han ställde sig till Darwins teorier (Danielsson 1964, s. 169). Dessa publicerades först 1859, 16 år efter sista delen av *Ur-invånare*. Nilsson knöt an till romantiska stadie-teorier och allmänt hållna utvecklingstankar. Dessa var försteg till utvecklingsläran och evolutionismen (Eriksson 1962; Eriksson 1969), men saknade viktiga element.

Björn Magnusson Staaf (1994) och Johan Hegardt (1996; 1997) har i sina studier relaterat Nilsson till sina egna projekt att hitta rätt i arkeologins idéhistoria. Även om de båda kommer till helt olika slutsatser om Nilsson, är deras sätt att närma sig honom på vissa sätt likartat. Hegardt relaterar Nilsson till Comtes positivism och Hegels dialektik. Magnusson-Staaf relaterar honom till marxism och liberalism. Läsningarna är problematiska. Varken Hegardt eller Magnusson Staaf anför textställen eller handlingar i vilka Nilsson påstår sig vara inspirerad av någon av dessa tankeströmningar. Ingen av dem genomför övertygande textanalyser i vilka de belägger sina teser. De som läste Hegel 1840 läste honom inte på Hegards existentiella sätt. Comtes positivism fick genomslag först på 1860- och 1870-talen (Persson 1994, s. 79). Marx hade inte börjat skriva då Nilsson presenterade sina idéer. Liberalismen fanns, men var outvecklad i Sverige under de år Nilsson arbetade med sin bok. Både Hegardt och Magnusson Staaf relaterar Nilsson till modernare tänkare än han rimligen kunde känna till. Nilsson framstår därmed som en modernare arkeolog än han faktiskt var. Genom en sådan manöver skapas ett samband mellan Nilsson och senare tiders arkeologer och de ståndpunkter

som Hegardt respektive Magnusson Staaf vill inta i sina studier.

Idéhistorikern Jakob Christensson (1999; 2001a; 2001b; 2002; 2005) har studerat Nilssons insatser inom arkeologin. I artikeln »Sven Nilsson och Skandinaviens urinvånare» (2001b) tar han upp sidor av Nilssons forskning som andra forskare snabbt brukar gå förbi. Christensson analyserar Nilssons klassifikation av forntida folk utifrån kranier. Sveriges urinvånare var kortskalliga lappar som fördrevs av långskalliga götar och svear. Detta var centralt för Nilsson, som jag kommer att diskutera längre fram. Christensson betonar att Nilsson knöt an till skriftliga källor, framför allt Pytheas reseberättelse, i sina tolkningar av forntiden. Arkeologer tonar ner detta beroende av skriftliga källor för att istället poängtera Nilssons arkeologiska och empiriska sidor. En idéhistoriker kan se arkeologiämnet på ett lite annat sätt än arkeologer. Han kan därmed analysera saker som vi inte anser hör hemma i vår tradition. Christensson (2005, s. 74 f) analyserar också Nilssons förhållande till Bror Emil Hildebrand och deras mångåriga brevväxling. Han menar att Nilsson såg den komparativa metoden som sitt starkaste kort. »Med emfas förde Nilsson fram den komparativa eller jämförande metoden som kungsvägen till förståelsen av fornhistorien.» (2005, s. 77). Även Christensson betonar Nilssons naturvetenskapliga skolning. Han använder arkivmaterial och samtida handlingar som källmaterial, vilket gör hans slutsatser välunderbyggda.

Evert Baudou (2004, s. 112 f) koncentrerar den förändring han menar att Nilsson var en del av till tre beståndsdelar: treperiodsystemet, ett kulturanthropologiskt betraktelsesätt och en arkeologisk metodik. I det sista ryms vikten av stora museisamlingar, medvetenhet om stratigrafi och att avlägsna sig från skriftliga källor för att tolka arkeologiska fynd. Baudou nämner, i Hildebrands anda, inte mycket om andra framsteg inom den antikvariska forskningen. Även Baudou betonar Nilssons vetenskapliga förtjänster och naturvetenskapliga bakgrund. Att som Bringuéus, Stjernquist, Baudou med flera, betona Nilssons naturvetenskapliga bakgrund och fokusera på hans metodiska klarsynthet skulle jag vilja

kalla för det klassiska sättet att se på Sven Nilsson som den moderna arkeologins grundare.

Som synes är forskningen långt ifrån överens om vad som var det nya i *Ur-Invånare* eller varifrån Nilsson hämtade sin inspiration. Minsta gemensamma nämnare är hans naturvetenskapliga bakgrund och hans förnyelse av fornforskningens metoder, det klassiska sättet att se på Sven Nilsson.

Ett sätt att framställa Nilsson som närmare den moderna arkeologin är att använda andra upplagan av boken från 1866, men behandla den som om den representerade Nilssons tankar från 1830-talet. På så sätt ökas avståndet mellan Nilsson och kollegorna på 1830-talet. Det finns nämligen viktiga skillnader mellan upplagorna (Stjernquist 1983, s. 180 f). Det hade hänt en del inom arkeologin under tiden: då publicerades banbrytande arbeten som format vår syn på världen. Bland dem finns som sagt Darwins *Origin of Species*, Karl Marx arbeten, Herbert Spencers socialdarwinism med *survival of the fittest* och Morgans evolutionism för att bara nämna några. Sven Nilssons arbeten var viktiga för många av dessa författare som omtolkade hans idéer för att passa nya ideal. *Skandinaviska Nordens Urinvånare* översattes till flera språk och fick stor spridning. Därigenom har en del av Nilssons idéer blivit bestående delar av antropologin (Stjernquist 1983, s. 184 f).

Ett drag som sällan beaktats är att det i Nilssons bok framgår att han var en romantisk fornforskare. Där finns passager om andens framåtskridande och religionens betydelse i tysk idealistisk anda.

»Den här återopade utvecklingen är väl synbart blott kroppslig och materiel, då människoslägtets utveckling deremot är andelig och intellektuell; men vi böra erinra oss att det kroppsliga icke är det verkande eller väsendtliga, utan det immateriella som derunder döljes och hvaraf det materiella blott är ett för våra yttre sinnen märkbart omhölje. All framskridande utveckling i naturen är således egentligen det immateriellas, andens, intelligensens utveckling, ehuru blott dess materiella omhölje, dess skal, är åskådligt för våra ögon.»

(Nilsson 1838–43, I)

Passagen ekar av Schellings naturfilosofi. Nilsson levde i ett lutheranskt konservativt land styrt av kung och tjänstemän. C.J. Boströms idealism blev under hans tid i det närmaste en statsfilosofi (Nordin 1981). Jag tror att det vore givande att analysera Nilsson i relation till dessa tankeströmningar.

En bok blir till

Arbetets långa och komplicerade tillkomsthistoria har beskrivits av Stjernquist (1983, s. 180 f). Om man läser arbetet i ett sträck och försöker analysera det sammanhållet så framstår det som rörigt och motsägelsefullt. Så försökte Mats Malmer (1989) penetrera den klassiska texten och blev besviken. Han dömde ut Nilsson och hans arbete. Nilsson är »professorn som på sin ålderdom, något senil, börjar intressera sig för arkeologi.» Bokens struktur underkänns: »i [Ur-Invånare] är varje kapitel paginerat för sig, varför pagineringen börjar på 1 åtta gånger. [...] Verket kröns av en pompös dedikation till kung Carl XIV Johan.» (Malmer 1989, s. 174). Malmer ansåg att Thomsens *Ledetraad* (1836) är ett bättre arbete. Främsta orsaken var att det är kort. Det är inte lika mångordigt och rörigt som Nilssons arbete. Treperiodsystemet avhandlas på ungefär fyra sidor. Malmer var medveten om att *Ur-Invånare* hade en lång tillkomsthistoria, men gjorde inga reflektioner över hur det kunde ha påverkat slutprodukten.

Nilsson var definitivt inte senil då han skrev *Ur-Invånare*. Det framgår av samtida brev och andra handlingar att han var vid bästa hälsa. Det krävs viss vana att läsa 1800-talstexter och förstå de konventioner som bestämde hur man skulle formulera sig. En dedikation till kungen var passande i de flesta sammanhang. Enligt Boströms idealism var kungen den naturgivna centralpunkten i den metafysiska storheten Sverige. Speciellt passande var en dedikation från en fornforskare. Carl XIV Johan var invandrare. Han hade kommit till Sverige i ett akut krisläge. Hans insatser sågs som avgörande för landets frälsning. Då och då framställdes kungen som Oden, eller beskrevs med ord som anspelade på asaguden (Almer 2000, s. 64 f). Även Oden hade invandrat och frälst Sverige. Parallellen till forntiden var uppenbar för den bildade allmänheten. Motivet med en

invandrad kung som räddar landet cementerades under 1800-talets första hälft. För Nilsson, som delvis omtolkade Odens invandring och vilka monument som ska föras till våra förfäder, var en dedikation till kungen ett sätt att demonstrera att han inte var en kulturrevolutör.

Nilsson modifierade sina idéer under resans gång. Han knöt starkare an till Thomsens treperiodsystem i de senare häftena. Han var över huvud taget inte bekant med Thomsens *Ledetraad* då han skrev första häftet. »Snart hoppas jag kunna få färdigt 2dra Häftet hvori fortsättning finnes äfven af förordet med all rättvisa åt Thomsens afhandling och Eschrichts undersökningar.» (ATA, Nilsson till Hildebrand, 24 februari 1838). Först i andra häftet finns alltså Thomsens idéer om treperiodsystemet på plats.

Nilsson svarade i de senare delarna av *Ur-Invånare* på kritik de tidigare delarna mött. Han försökte också framstå som mer påläst än han var. I förordet till det färdiga arbetet räknar han upp vilka samlingar han studerat för att komma till sina slutsatser. Listan är lång och ger ett gediget intryck. På flera punkter stämmer den dock inte. Nilsson uppger till exempel att han besökt Kalmar och där studerat Dr Ekmans samling, en av Sveriges största privata fornsakssamlingar. Hildebrand skrev efter publiceringen av första häftet av *Ur-Invånare* till Sven Nilsson om den:

»Du nämner att 3die och sista häftet snart varder kommande af dina Ur-Invånare. Det är dock skada att Du dessförrinnan icke sett Dr. Ekmans samling i Calmar där, tillbragte jag en hel dag hos honom, och jag bekänner att jag aldrig i Akm[Akademien], Lund, Barsebäck eller Köpenhamn sett så egna och besynnerliga former på stensaker som hos honom; former, som afvika från allt hvad man förut hört omtalas eller sett ritadt af slika antiquiteter. Skada att dina vägar icke legat åt Calmar, sedan denna samling kom i stånd.»

(LUB, Hildebrand till Nilsson,
29 september 1838)

Av allt att döma besökte Nilsson Kalmar först 1840. Då skrev han ett långt brev till Hildebrand därifrån (ATA, Nilsson till Hildebrand, 25 au-

gusti 1840). Han nämner inget om att han sett Ekmans samling, vilket man dock får anta. Det var först nu Nilsson besåg fornsakssamlingarna i Blekinge och Kalmar. Första häftena av *Ur-Invånare* skrev han alltså utan att ha sett Ekmans samling. Det är här Nilsson avhandlar stenåldern och hade haft störst nytta av att ha sett Ekmans besynnerliga stenföremål. Ekmans samling köptes senare av Vitterhetsakademien och förvaras nu i Historiska Museet i Stockholm (Hildebrand 1937b, s. 615 f).

Ekmans samling är bara en av dem som Nilsson inte sett då första delen av *Ur-Invånare* kom ut. Han gjorde under utgivningsprocessen en längre Europaresa där han bl.a. besökte Hamburg, Paris och London (Stjernquist 1983, s. 194). Det var då han steg för steg bekantade sig med fornsakssamlingarna där.

Förordet, som listar besöken i olika samlingar, fogades till *Ur-Invånare* 1843 då verket var färdigt och kunde bindas till en bok. Det ger inte en rättvisande bild av Nilssons förstudier.

Nilsson hade redan 1835 presenterat sin syn på forntiden i *Utkast till jagtens och fiskets historia på Skandinavien*, ett bihang till *Skandinavisk Fauna*, delen om fåglarna (Stjernquist 1983, s. 178 f). Arbetet får ses som en förstudie till *Ur-Invånare*. Nilsson skrev till ledande fornforskare för att få synpunkter på sina idéer. Genom denna korrespondens är det möjligt att studera hur Nilssons tankar formades. Han skrev 1835 till Abraham Ahlqvist:

»Af faunan, ifall nya upplagan kommit till din kännedom, torde Du hafva sett att jag gifvit ett litet utkast till jagtens och fiskets historia i Skandinavien, hvori jag visat att de flintantiquiteter man förut ansett som [sten?]vapen och offer redskap, i sjelfva verket äro verktyg använda i dagligt bruk af landets äldsta invånare, då de stodo på samma kulturgrad som de folk, man nu kallar vildar. Det resultat hvartill [jag?] kommit att våra äldsta antiquiteter närmast liknar de verktyg som användes af Grönländarna innan de fingo jern och smeder från Köpenhamn, skall jag närmare utveckla i en större afhandling, så snart tiden tillåter.»

(KSoGB, Nilsson till Ahlqvist,
4? augusti 1835)

Till Johan Haquin Wallman 1836:

»Märkvärdigt är att Du ännu ej velat säga mig ett enda ord öfver 8de § i Inledningen till faunan, ehuru jag, i anseende till det stora värde jag fäster vid ditt omdöme, oändligen gerna skulle önska i detail erhålla Dina anmärkningar.»

(NM, Nilsson till Wallman, 15 februari 1836)

Att Nilsson såg kritiken som central och att det var mycket tack vare den han vågade gå vidare med *Ur-invånare* framgår av korrespondensen med Hildebrand.

»Jag har nu från åtskilliga Historiker och Antiqwarer yttranden öfwer mitt lilla utkast till jagtens äldsta historia. Geijer, Finn Magnusen, Rafn m.fl. Jag skulle ljuga om jag nekade att det smickrade mig och äfwen hjertligt fägnade mig å zoologiens wägnar att denna wetenskap kunnat sprida något ljus äfwen öfwer en wrå af fornforskningen.»

(ATA, Nilsson till Hildebrand, 14 maj 1835)

Den viktigaste kritiken fick Nilsson av sin före detta elev, Bror Emil Hildebrand. Denne hade även studerat för Thomsen i Köpenhamn och var den svenske fornforskare som var bäst insatt i de nya antikvariska idéerna (Hildebrand 1937b, s. 565 f; Gustavsson 2009, s. 143 f). Thomsen och Hildebrand förde en tät och vänskapsfull brevväxling. B.E. Hildebrands tankar sammanföll delvis med Nilssons. Som tur är för vetenskapshistorien bodde Hildebrand i Stockholm och Nilsson i Lund. Det enda sätt de regelmässigt kunde meddela sig med varandra på var genom brev. Dessa vetenskapshistoriskt värdefulla handlingar har bevarats i stor omfattning. I breven finns inte bara Hildebrands egna synpunkter, utan även tankar om Nilssons arbete som framförts vid möten i Vitterhetsakademien. Hildebrand närvarade vid sammanträdena, först som amanuens och sedan som riksantikvarie. Han kunde där följa de diskussioner som fördes om nya antikvariska forskningsrön.

Nilsson var självgod och självmedveten. Dessa drag stärktes i takt med att hans idéer vann gen-

omslag och hans berömmelse ökade. Brevväxlingen med den lika egocentriske Bror Emil Hildebrand avslöjar hur de såg på sig själva. »Sedan fornforskningen nu förenat sig med geologien och blifwit en verklig wetenskap ...» (ATA, Nilsson till Hildebrand, 4 april 1869). Det var givetvis Nilsson själv som med benäget bistånd från Hildebrand förvandlat arkeologin till en »verklig wetenskap». De påtalar ofta att de bryter med äldre traditioner. De klassar ner kollegor och framhäver sina egna förtjänster. Sena brev mellan Nilsson och Hildebrand innehåller tillrättalägganden av tidigare ställningstaganden. Båda skrev, då de blev gamla, vetenskapliga självbiografier: de ville cementera sitt eftermäle, och de lyckades. Deras självbilder har präglat hur man i arkeogihistorisk forskning har sett på dem. Hildebrand hade dessutom som sagt förmånen att det i särklass mest inflytelserika vetenskapshistoriska arbetet om svensk arkeologi under 1800-talets första hälft skrevs av sonsonen Bengt.

Brevväxlingen mellan Nilsson och Hildebrand är en lysande källa till vad Nilsson åren runt 1840 såg som centralt i *Ur-invånare*. Brevet tar fasta på mindre kända och mindre smickrande sidor av *Ur-invånare*, som senare forskare valt att bortse från. De tankar som Nilsson såg som sina starkaste kort klassas idag som pseudovetenskap. De visar även sidor av Hildebrand som inte stämmer med den gängse bilden av att det var han som införde ett vetenskapligt förhållningssätt inom den antikvariska forskningen i Mellansverige.

Den första recensionen

Ett sätt att förstå *Ur-invånare* är att studera vad samtiden ansåg om boken. Vad tyckte man var nytt och spännande? Den första recensionen av verkets första två häften, kapitel 1–3, skrevs av Nils Henrik Sjöborg i *Bihang till Nyare Dagligt Allehanda* 1838. Sjöborg, född 1767, var vid denna tid över 70 år gammal och klagade i brev över sin skröplighet.

»... jag är nu mycket gammal, matt och trött; då vi flyttade hit blef jag så sjuk, att jag så gott som måste bäras ur och i vagnen, och jag har ännu ej riktigt repat mig, ifall någon

repning återstår; ty krukan går [trol. åsyftas >så långt efter vatten att den slutligen spricker>]. Det som knäckt mig är detta bihang».

(KSoGB, Sjöborg till Ahlqvist, 22 juni 1838)

Bihang, recensionen av *Ur-Invånare*, kostade på krafterna. Sjöborg hade varit professor i historia i Lund. 1814 hade han lyckats utverka betald tjänstledighet för att ägna sig åt vården av landets fornlämningar och antikvarisk forskning. Han flyttade då till Stockholm. Sjöborg hade osedvanligt god förmåga att få makthavare och finansierare på sin sida och fick tjänstledigheten förlängd på livstid. 1838 hade han således ägnat sig i närmare ett kvartssekel åt arkeologisk forskning och skriftställarskap.

Lika skicklig som Sjöborg var på att få inflytelserika makthavare på sin sida, lika oskicklig var han på att umgås med fornforskande kollegor. Han var snål, eller som man sade, närig och missunnsam. Han sågs som en dålig skribent, och samtidigt klagade över de många fel och brister som finns i hans böcker. Sjöborgs personliga brister låg bakom att ledamöterna i Vitterhetsakademien 1821 vägrade godkänna honom som riksantikvarie efter den äldre Jonas Hallenbergs fränfalle. Sjöborg blev aldrig ens ledamot av Akademien. Det är anmärkningsvärt, eftersom han var en högt meriterad akademiker och dessutom den forskare som skrev mest om forntiden.

Man kan se Sjöborgs forskning som en sammanfattning av 1700-talets sätt att studera forntiden. Att han läste och bedömde *Ur-Invånare*, 1800-talets mest betydelsefulla arbete om arkeologi och som ledde fram till 1900-talets, ger perspektiv. På så sätt möts fyra sekler då jag, som arkeolog skolad på 1900-talet och verksam på 2000-talet, läser Sjöborgs recension och Nilssons *Ur-Invånare*.

Recensionen är osignerad. Under 1800-talet sågs osignerade artiklar och författarens anonymitet som en garanti för den varmt omhuldade tryckfriheten. Att vara anonym hade dessutom fördelen att staten inte kunde beskatta det magra författararvodet, vilket säkert tilltalade den närliggande Sjöborg. Det är därför svårt att attribuera inlägg i dagstidningar. Det var dock ingen hem-

lighet vem som i detta fall var författare. Sjöborg hade besökt den nyttillträdde riksantikvarien B.E. Hildebrand för att kontrollera fynd i Vitterhetsakademiens samlingar till recensionen. Hildebrand skrev om Sjöborgs visit och dennes planer till Sven Nilsson:

»Du har troligen med nästa eller derpå följande post att vänta en vidlyftig recension af gubben Sjöborg. Han kom idag ned till mig på arkivet och begärde att få se fogelpilen eller kastpilen, som hos oss förvaras, samt de vapen och verktyg vi kunna ega från andra vilda folkstammar. Han talte med mycket beröm om ditt arbete, tilläggande att han ansåg det vara sin pligt såsom gammal antiqvarius, att framställa de anmärkningar, som kunna vara nödiga. Få se hvad gubben måktar åstadkomma! Recensionen lär komma in i ett Bihang till *Dagl. Allehanda*.»

(LUB, Hildebrand till Nilsson, 18 maj 1838)

Enligt Hildebrand var Sjöborg positiv till *Ur-Invånare* och de nya tankarna om stenåldern. Nilsson ville gärna hamna i rampluset. Därför tog han med glädje emot nyheten att veteranen Sjöborg skulle recensera hans arbete.

»Med hvar post har jag hoppats få se Sjöborgs recension. Bed honom ej dröja för länge. Att jag svarar är utan allt tvifvel, helst jag är öfwertygad att recensionen bli anständig och så grundlig som gubben kan åstadkomma den.»

(LUB, Nilsson till Hildebrand, odat. [1838])

När så recensionen kom blev den en stor besvikelse. Hildebrand skickade Bihang till Nilsson. Med tidningen följde en synnerligen besk kommentar.

»Nå hvad tycker du om Sjöborgs Bihang [...]. Gubben är, om icke förryckt, åtminstone förlegad. Sällan har jag sett så mycken smörja hoprörd på ett så enfaldigt och förväntat sätt. Lik mången af de gamle antiqvarierne älskar han att förkrångla och förkonstla det enklaste. Jag vet ej om sådant kommer af oredighet i öfvervåningen, eller

om det icke fast mer har sin grund i begäret att synas klyftig. [...] När man på sådant sätt tolkar fornlemningar, som knapt uppnått mera än ett hundra års ålder, hvad trovärdighet kan man då påräkna, när frågan är om den aflägsnaste forntidens minnen? – För resten har jag ej orkat genomläsa hela denna smörja. Få se om du har bättre tålmod!

(LUB Hildebrand till Nilsson, 30 juni 1838)

Den fornlämning som Hildebrand menar att Sjöborg tolkat fel var en inskrift som Sjöborg pinsamt nog hade lyckats läsa baklänges. Hildebrand var snar att peka ut kolleger som mindre vetande. Hur ter sig Sjöborgs recension idag? Frågan är viktig för att förstå vad samtiden ansåg var det viktiga och nya med Nilssons bok.

Det tio sidor långa Bihaget är mer än en recension. Det är en litteraturoversikt över nyligen utkomna svenska och norska böcker och uppsatser om fornforskning. Störst utrymme ägnar Sjöborg åt Nilssons arbeten. Om dem skriver han sex sidor. Förutom *Ur-invånare* tar han upp Skandinavisk *Fauna* (Nilsson 1835) och en uppsats i *Sveriges Stats-Tidning* från 1837. Det är som sagt bara de två första häftena av *Ur-invånare*, kapitel 1–3, som Sjöborg recenserar. Det första kapitlet har rubriken »Jemförelse mellan vilda folkslags verktyg och de i jorden hos oss funna fornsaker af sten, djurben m. m.» I detta presenterar Nilsson sin komparativa metod och sina tankar om stenålderns, eller som han kallar det, »vildestadiets», materiella kultur. I andra kapitlet övergår han till att bevisa att stenåldersfolket var av en polarstam, besläktad med eskimåer och lappar. Belägg för detta hittar han genom att mäta kranier från fornlämningar och jämföra dessa med sentida skallar. I tredje kapitlet analyserar Nilsson gånggrifter och deras arkitektur. Tidens forskare ansåg att gånggrifterna var landets äldsta fornlämningar. Han kommer fram till att det rör sig om »gångbyggnader» som polarfolket använde som bostäder och gravar. Gånggrifternas arkitektur bottnar i att vildarna ursprungligen levte i grottor: gånggrifterna påminner om denna bostadsform. Sven Nilsson myntar den moderna beteckningen för fornlämningstypen, »gånggrift», som betecknar de fall där gångbyggnaderna använts som gravar.

Sjöborg börjar recensionen med att konstatera att Nilsson är naturforskare, men att det är välkommet att fornforskning lockar sådana. Även om Sjöborg välkomnar naturforskare, framgår det strax att han är kritisk till vad naturvetenskaplig metodik kan tillföra fornforskning. Han anger direkt att han är tveksam till Nilssons bestämningar av kranier från fornlämningar som en metod att få kunskap om vilken folkstam som ligger begravda i dem. Nilsson hade identifierat skallar från gånggrifter som lappsallar. Därför hade han dragit slutsatsen att de inte var byggda av våra förfäder, götar och svear, utan av lappar och eskimåer, som enligt Nilsson bebott landet innan götarna och svearna anlände.

En stor del av recensionen ägnas därefter åt Nilssons åsikt att artefakter av sten var redskap och jaktvapen för primitiva folk och inte vapen eller kultföremål i mer avancerade kulturer, vilket var en etablerad tolkning före Nilssons tid. Sjöborg menar att stenvapen mycket väl kan ha använts som jaktvapen i sen tid. Jakt var en uppskattad sysselsättning för vikingar. Jaktvapen kan även ha använts som krigsvapen. Krig är något som ofta omtalas i de isländska sagorna. Därmed kan stenartefakter knytas till våra förfäder och inte till primitiva folk som bebott landet före dem. Sjöborg underkänner Nilssons resonemang:

»Författaren tyckes stöda sina åsigtter, äro äfven dessa tvenne, att alla de folkslag, som nyttjat flinta och andra stenar till redskap, varit vildar, som ej haft metaller eller känt deras brukbarhet, och att dylika fynd af sten ej varit stridsvapen, icke heller offerredskap. Rec. anser båda satserna för misstag.»

(Sjöborg 1838)

Sjöborgs slutsats blir att:

»Icke fiskare och jägare ligga i våra ätthögar, så vidt vi kunna sluta; utan välförtjant krigare och högt ansedde, eller åtminstone friborne män.»

(Sjöborg 1838)

Sjöborg menar att utbredd användning av sten kan ha berott på temporär eller regional metall-

fattigdom under forntiden. Han visar att det finns exempel från sagalitteraturen på att man använde sten: »Redan i de första urkunder om Norden omtalas stridsvapen af sten; och då Asarne sköto mot Balder, kastade någre af dem med sten» (Sjöborg 1838). Förutom Snorre använder Sjöborg Saxo och andra skriftliga källor för att underminera Nilssons idé att stenredskapen är vardagsföremål från en stenålder, då de användes i stället för föremål av metall. Sjöborg menar att föremålen av sten är vapen och specialredskap bland folk som kände till metallerna, men som av olika anledningarna ändå använde stenredskap.

Något som skiljer Sjöborgs och Nilssons synsätt från modern arkeologi är i vilken hög grad de stödde sig på skriftliga källor. De isländska sagorna var ramverket för all fornforskning. Asarna var en del av sveafolket som under forntiden invandrat till Sverige från Asien, och de var historiska personer. Att somliga av dem hade kastat sten på Balder var en verklig händelse som bevisade att våra förfäder använde stenredskap som tillhygien. Nilsson och andra forskare kom i början av 1800-talet fram till att det måste ha funnits en tid äldre än sagorna. Detta var början till de hisnande tidsdjup som numera är vardagsmat för arkeologer. Det var också början till en frigörelse från den litterära tolkningsramen. Ändå var det viktigt för Sven Nilsson och alla tidens fornforskare att få sina teorier att stämma med de skriftliga källorna. Om man inte lyckades med det ansågs inte ens arbeten som trovärdiga. Detta bortser sentida arkeologer från då de i alltför hög grad poängterar Nilssons brott med boklärdas spekulationer. 1838 var varken Nilsson eller arkeologin i ett läge där man kunde bortse från mer än 2000 år av skriftbaserad historisk forskning. Sjöborgs recension kan därför delvis uppfattas som ett inslag i en tävling i vem som bäst beaktat relevanta textställen i sagalitteraturen.

Därefter kommer Sjöborg in på mer arkeologiska argument. Nilsson gled under 1830-talet från att ha ansett urinvånarna ha varit grönländare, det vill säga eskimåer, över till lappar för att slutligen hänföra dem till en anonym »polarstam». Glidningen skedde framför allt efter kritik från hans vän Anders Retzius, en pionjär inom kranologin. Man ser övergången i Nilssons publicerade arbeten, men i de privata breven till

Hildebrand talar han långt fram i tiden om urinvånarna som »grönländare». För detta talade likheten mellan en gånggrift och en igloo (fig. 1). Nilsson menade att lappar och eskimåer begravde sina döda sittande. Sittande skelett hade påträffats i flera gånggrifter (Ahlström 2009, s. 19 f). Detta argument sköt Sjöborg i sank genom att påpeka att även indier begraver sina döda sittande. Han menade vidare att fornlämningar är så olika att det vore svårt att dra generella slutsatser om dem på det sätt Nilsson gjorde. »Våra jord- och stenvårdar äro för olika tider och seder så mångfaldiga, föränderliga och i hvarannan gående, att de ännu svårigen låta ordna sig uti regler, fria från exceptioner.» Därmed kunde man inte dela in fornlämningar i kronologiska grupper. Nilsson menade att gånggrifterna var äldst och byggda av eskimåer. Därefter invandrade götarna och byggde dösar. Efter dem kom svearna som uppförde de fornlämningar vi förknippar med järnåldern, d.v.s. höggravfält och andra gravtyper. För att belysa svårigheterna med att ordna fornlämningar på Nilssons sätt presenterar Sjöborg sin egen forskning om megalitgravar. Det är inventeringsresultat från hans egna och andras resor som ger intressanta upplysningar om numera förstörda eller borttagna monument, framför allt i Skåne. Sjöborgs genomgång resulterar i att han tvivlar på att det går att isolera vissa typer av fornlämningar i vilka man endast påträffarstensaker från andra i vilka man hittar metallföremål. På så sätt undermineras Nilssons kronologi och argument om en primitiv tid då människor levde som vildar och endast använde stensaker.

Om man ska sammanfatta Sjöborgs recension så underkänner han Nilssons tanke om en stenålder. Enligt Sjöborgs mening skildrar de skriftliga källorna hela forntiden och det finns ingen period före dem. Han underkänner jämförelser med sentida primitiva folk som en metod för att nå kunskap om forntiden. Skallmätning kan absolut inte avgöra vilket folk som uppfört en viss fornlämning. Stenredskap användes i sin tid och är inte spår efter någon primitiv stenålder. Sjöborg menar att Nilssons kronologiska och typologiska indelningar av fornlämningar inte håller. Kritiken vilar faktiskt på sund källkritik fastän den är fel. Det är ett arv från 1700-talet

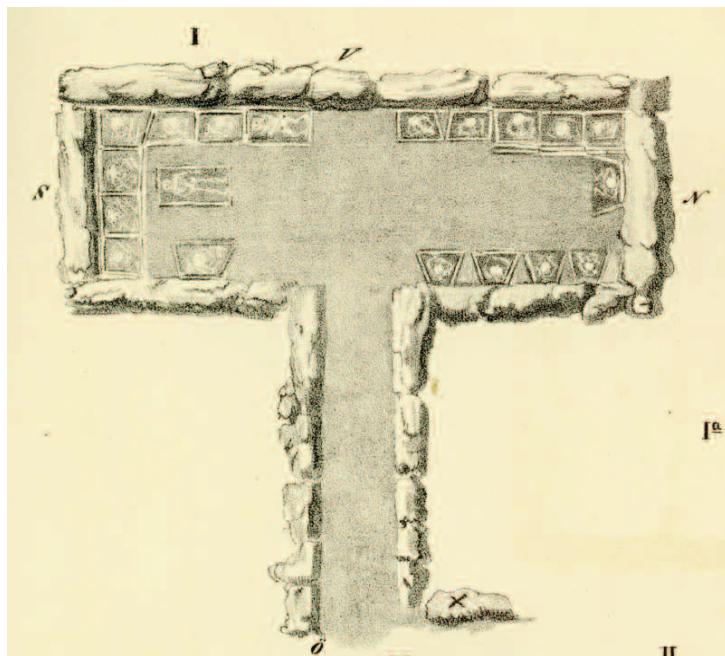

Fig. 1. Ett starkt argument för att stenålderns människor i Sverige varit eskimåer fann Nilsson i att gånggrifter liknar igloos. Illustration från första upplagan av *Ur-invånare*. Reproduktion: LUB Media. —One of Sven Nilsson's strongest arguments for the idea that Stone Age Sweden had been inhabited by eskimos was that passage tombs resemble igloos.

och upplysningstidens skeptiska sätt att se på historia. Här finns en skillnad mellan Nilssons romantiska sätt att göra djärva och spekulativa antaganden. Det romantiska förhållningssättet var en förutsättning för att fornforskare skulle kunna föreställa sig svunna tidsåldrar helt olika den verklighet de kunde iakttä runt sig (Nicklasson 2009). Under det tidiga 1800-talet hade så få fornlämningar undersökts vetenskapligt att det var svårt att dra slutsatser om kronologin. Nilssons hypotes att vissa av dem uteslutande skulle dateras till vissa perioder var vågad.

En rasande professor

Sven Nilsson blev rosenrasande över Sjöborgs recension. Han skrev ett långt och mycket upprört brev till Hildebrand om den och hade för avsikt att svara Sjöborg. Att denne hade avfärdat centrala delar av *Ur-invånare* sporrade Nilsson. Dessvärre gavs det inget tillfälle att gå i offentligt svaromål.

»Sjöborgs recension var den värsta smörja, jag på lång tid sett. Det var Gubbens svanesång och i den finnes koncentrerade all den obegripligt djerfwa ytlighet och allt det orediga hafs, hvaraf han i listtiden var mäk-

tig. Jag hade redan skrivit ett svar, som jag lagt å sido för att svalna, då underrättelsen kom om Gubbens hädanfärd. Derför har det blifwit liggande; men som Gubben anslagit ett par strängar, hvilka alltid spelas och måste spelas af det gamla systemets försvarare, så anser jag det behöfligt att vid tillfälle publicera mitt svar [...]»

(ATA, Nilsson till Hildebrand, 27 juli 1838)

Sjöborg var verkligen så skröplig som han hade skrivit till Abraham Ahlqvist. Bihanget publicerades den 16:e juni 1838 och Nils Henrik Sjöborg gick ur tiden den 1:e juli. Det återstod ingen repning och Bihanget blev hans svanesång. Sjöborg blev därmed *Ur-Invånare*'s första dödsoffer. Då han gått bort passade det sig givetvis inte att publicera ett ilsket gemmäle. Nilsson var emellertid så uppbragt att han var tvungen att skriva av sig. Därför delgav han Hildebrand sina synpunkter. Dessa visar vad det var Nilsson ansåg var de bärande tankarna i *Ur-Invånare*. Han bemöter framför allt två punkter. Dels huruvida »våra förfäder, efter Hists. och Sagornas intyg stridde med stenvapen«, dels huruvida »stenredskap och metall finnas i samma grafvar«. Nilsson betonar att han anser sig bryta med en äldre forskningstradition. »Sjöborg har tagit fram allt hvad huset förmodade för att lemna bevis för nämde uppgifter och det verklän gläder mig att se på hvad lös sandgrund hela den gamla antiqvariska byggnaden står.« Brottet med en äldre tradition är en del av Nilssons och Hildebrands självbild. Ändå fanns en stor gemensam plattform att mötas på.

Nilsson avvisar helt Sjöborgs påstående att det finns uppgifter i de isländska sagorna eller hos Saxo om att våra förfäder – götar, svear, asar med flera – slogs med stenvapen. Sjöborg har helt enkelt fel. De återopade textställena säger inte det Sjöborg menar att de säger. Nilsson underkänner på samma grunder Sjöborgs belägg för att stenredskap och metallföremål skulle ha hittats i samma gravar.

Nilssons verkliga trumfkort är emellertid lappskallarna. Hans övertygelse att lappskallar kan ge avgörande information om forntiden har Sjöborg inte kunnat rucka. Nilsson har precis haft besök och fått ytterligare belägg för sin tes.

»Som ett tillägg till bevisen för mina åsigtens riktighet får jag även nämna att General Direct. Ekströmer som nyligen var här några dagar, såg min samling av kranier, serien af Lappsallar och fornskallar, och bedyrade att de tillhört en och samma folkstam och att han ansåg omöjligt att kunna twifla derpå sedan man sett dem. [...] Denna, just denna är likväl den viktigaste grundpelaren för min uppställning. Ha Lapparnas urfäder byggt halvkorsgrafvarna och nyttjat de i dem befintliga stenredskapen, så – Men slutsatsen gör hvar och en sjelf. Farväl då med allt tramset om våra förfäder.»

(ATA, Nilsson till Hildebrand 27 juli 1838)

Nilssons banbrytande tes om existensen av ett vildestadium, en stenålder, före sagaåldern vilade alltså enligt honom själv på två argument.

1. Fornskallarna i gånggrifterna, »halvkorsgrafvarna«, är likadana som samtidens lappskallar. Dessa är annorlunda än svenska skallar. Därför härrör de från ett folk som inte är svenskarnas förfäder.
2. Gånggrifter och igloos har likartad planlösning. Det är ett oberoende belägg för att megalitgravarna byggdes av lappar, som Nilsson menade var av samma huvudstam som eskimåer. Stenålderns monument är alltså inte byggda av våra förfäder, utan av ett annat, äldre folk. Detta folk fanns i Sverige före götarnas och svearnas ankomst som skildras i sagalitteraturen och andra skriftliga källor.

Man kan frestas att tro att Nilsson skrev brevet i affekt och att han i stundens hetta inte var klar-synt om vilka som var hans styrkor. Han kan ha glömt sin vetenskapliga akribi eller sin komparativa metod. Det står dock utom allt tvivel att det var skullmätning som han och Hildebrand såg som det bärande elementet. Den återkommer gång på gång i breven:

»[...] du gifvit en ny och, efter min tanka, fullkomligt tillförlitlig riktning. Jag erkänner att dina undersökningar af våra i jorden anträffade stenredskap och deras jemförelse med andra nationers icke ensamt skulle haf-

va öfvertygadt mig. Men de bevis du, hemtat från cranier och halfkorsgrafvarna äro ovedersägliga; och säkerligen skola dina åsichter snart vinna nya bekräftelser, när man med afseende på dem får tillfälle att anställa nya undersökningar.»

(LUB, Hildebrand till Nilsson, 29 mars 1838).

Att försöka förstå gånggrifter och stenartefakter med komparativ metodik var varken nytt eller övertygande. Det var skullmätningen som vann över Hildebrand, själv en framstående skallsamlare som gjorde allt för att hjälpa Nilsson.

»Jag tackar mycket för wänkskapsfulla erbjudandet att få begagna Dina ritningar öfver Lappkranier. Då jag kommer till det kapitlet i min ethnographiska afhandling som angår de skeletter hwilka finnas i våra äldsta grafwar, blir detta godhetsfulla erbjudande af största wigt och nytta för mig. Du eger den fullständigaste samling af Lappkranier som existerar – och att det är Lappkranier om ligga i våra grafwar, derom ha ett par jemförelser redan (om ej fullt öfvertygat mig) åtminstone lemnat skäl att förmoda.»

(ATA, Nilsson till Hildebrand, odat. [183?])

Den äldsta forntiden blir med Nilssons tolkning inte längre en del av vår historia. Många fornlämningar är inte längre spår efter svenskarnas förfäder. Under romantiken sågs fornlämningarna som organiskt förbundna med fornforskaren och hans samtid. Fornforskaren var därmed förbunden med sina förfäder under forntiden. Det byggde på Schellings antagande att ande och materia är av samma substans. Allt är förenat i en enhet under Gud. I ett större sammanhang innebar Nilssons avståndstagande från stenåldersfolken en objektifiering av det arkeologin vill studera. Det är ett steg i riktning mot att skapa ett »vi och de»-förhållande mellan forskare och objekt. Förhållningssättet uppstod under 1800-talet medan européer underkastade sig eller utrotade lågtekniska kulturer på andra kontinenter. Man placerade de främmande folken i en annan tidslighet. Synsättet utvecklades inom antropologin och andra humanvetenskaper. Sven Nilsson var högst medveten om det då han drog paralleller

mellan en tänkt fenicisk kolonisation av Sverige under bronsåldern och världen under 1800-talet:

»Förhållandet mellan det mer bildade folk, som kolonivis hit inflyttade, och landets vilda ur-inwånare, har således påtagligt i det närmaste varit likt det, som i våra dagar eger rum emellan de vilda ur-inwånarna i Amerika och de Europeiska kolonister, som nedsetta sig i deras grannskap, rödja deras skogar och småningom undantränga dem. De samma strider mellan bildningen och den lägsta råheten, som nu kämpas på andra sidan af oceanen, hafva för årtusenden sedan utkämpats i vår verdsdel; och den hufvudsakligaste skilnaden synes vara, att de bildades försvarsvapen nu äro vida kraftigare och således mera snabbt afgörande. Den råa styrkan är lättare kufvad, och bildningens segrar och framgång hastigare.»

(Nilsson 1838–43, kap. 6, s. 19)

Nilsson rör sig här bort från ett romantiskt synsätt. Att objektifiera fornlämningar och prisge delar av forntiden åt primitiva folk som inte var våra förfäder bröt med de romantiska uppfattningarna. Hans förhållningssätt öppnar upp för ett modernt och materialistiskt förhållningssätt till arkeologiska studier. Detta trots att Nilsson själv var idealist. I postkolonial teoribildning har förhållningssättet att placera primitiva folk i en annan tidslighet och objektifiera dem blivit kritiserat (Fabian 1983). Många anser idag att detta förhållningssätt är problematiskt och skulle gärna ha klarat sig utan det. Nilssons nytänkande var på gott och ont. Sjöborgs och andras argument mot stenåldern var mera grundade i etiska överväganden om människans natur och hur man bör bedriva vetenskap än vad som brukar framgå i arkeologihistoriska handböcker.

Nilsson var dock så förgrymmad att han inte helt kunde avstå från att gå i offentligt svaromål. Det gör han i *Ur-inwånarens* fjärde kapitel som trycktes 1839. Nilsson menar att hans arbete blivit utsatt för »ett slags recension» och mer än antyder vem den anonyme författaren var genom att jämföra recensentens åsichter med Nils Henrik Sjöborgs publicerade arbeten. (Nilsson 1838–43, kap. 4, s. 16 f). Nilsson sablar därefter ner

recensionen. Att vissa asar skulle ha kastat sten på Balder är till exempel inte något belägg för att våra förfäder använde stenredskap. De stenar asarna kastade var inte bearbetade stenredskap förklarar Nilsson och mästrar Sjöborg:

»... dessa öfver marken allestädes strödda geschieben, som aldrig blifvit tilldanade af menniskohand, äro något helt annat än de omsorgsfullt tillhuggna och slipade stenyxor, mejslar, hålisare, lansar m. m. [...] Endast dessa, men aldrig de förra få namn af Antiquiteter»

(Nilsson, 1838–43, kapitel 4 s. 17)

Balder var lika levande och en del av vår historia för Nilsson som för Sjöborg.

Nilssons naturvetenskapliga och empiriska arbetssätt har framhållits som ett stort genombrott för arkeologin. Även här får man en något annan bild av Nilssons kvaliteter om man utgår från brevväxlingar, Sjöborgs recension och vad Nilsson skriver i *Ur-Invånare*. Det är uppenbart att Nilsson och Hildebrand tillmätte mätning av kranier avgörande betydelse. Det är därför värdefullt att studera hur Sven Nilsson handskas med detta källmaterial. Även om utläggningarna i *Ur-Invånare* är långa, lärda och snirklande vilar belägen för att stenålderns människor skulle ha varit lappar, eskimåer eller av polarstam faktiskt i slutänden på ett enda kranium. När andra arkeologer några decennier senare började mäta fornskallar uppmärksammade man detta, och Nilsson blev tvungen att skamset vidgå sitt sviktande empiriska underlag i ett tillägg i andra upplagan av *Ur-Invånare* från 1866: »... jag hade icke tillgång till något ur en gånggrift i Sverige taget kranium och den hufvudskål som blifvit tecknad [...]», ur en gånggrift på Möen (Nilsson, 1866, s. 185).

Nilssons vidlyftiga slutsatser om Sveriges urinvånare och stenåldern vilade alltså på mätning av en enda fornskalle från en *dansk* gånggrift, som Nilsson dessutom inte hade mätt i original utan från en teckning. Inte ens denna enda skalle höll emellertid måttet. Några år senare besökte den tyske auktoriteten på skallmätning Rudolf Virchow Köpenhamn och mätte om kraniet. Han kom fram till »att icke ens

kranierna från Möen äro lika lapparnes hufvudskålar» (Montelius 1874, s. 151). Nilssons rassistiska luftsloft saknade alltså all empirisk grund. Vi kan på goda grunder ifrågasätta både Nilssons metodik och hans förhållningssätt till empirin. Exemplet visar också på vikten av vilken upplaga av *Ur-Invånare* man väljer att analysera.

För att sammanfatta: *Ur-Invånare*s mest banbrytande och centrala delar är att det funnits ett vildestadium i Norden före sagaåldern, uppbyggt av eskimåer och lappar. Slutsatsen bygger på skallmätning och på att gånggrifter och igloos liknar varandra. Om man ska döma mellan skribent och recensent, måste Sjöborg ges försteg vad gäller vetenskapligheten. Han förordar ett källkritiskt och skeptiskt förhållningssätt medan Nilssons metodik är osund och bygger på felaktiga antaganden samt ett sviktande empiriskt underlag.

Naturforskaren som arkeolog

Något som många arkeologihistoriker kommenterat och håller som centralt är Nilssons naturvetenskapliga bakgrund och hans naturvetenskapliga sätt att närma sig forntiden. Det är som om naturvetenskaplig forskning och metodik vore mera seriös än humanistisk. Först i och med naturvetenskapernas intåg i fornforskningen kunde en vetenskaplig arkeologi skapas. Redan i förordet till *Ur-Invånare* presenterar sig Nilsson som naturvetenskapsman:

»Till en fullständig kännedom af ett lands Fauna hörer äfven den naturhistoriska kännedomen af dess invånare; och till en fullständig kunskap om de Faunans tillhörigheter, som äro föremål för jagt och fiske, hörer äfven kännedom af dessa yrken sjelfva och af de redskap, som för dem användas.»

[...]

Antingen man således betraktar ämnet såsom innefattande bidrag till utredandet af de olika människostammarna och deras förbredning öfver jorden, eller såsom bidrag till historien om den råa naturmänniskans lefnadssätt; så tillhör det onekligen Naturhistorien mer än någon annan Vetenskap och står i den närmaste beröring med landets

Fauna. Också skall jag, för ämnets utredande, använda samma method som numera användes i alla naturvetenskapens delar, nemligen den comparativa methoden. Genom dess användande har naturforskaren framträngt till säker och obetvifelig kunskap om en längesedan förgången organisk värld: samma method, rätt använd, måste äfven förmå att skaffa oss säker kunskap om det folk, som härstädes lefvat och verkat och försvunnit, innan ännu Historien började tala i Norden.»

(Nilsson 1838–43, s. 1)

Passagen har framhållits som belägg för betydelsen av Nilssons naturvetenskapliga bakgrund och att det var genom införandet av naturvetenskaplig metodik han reformerade arkeologin. Utifrån Nilssons egna uppgifter kan man dock ifrågasätta om han ansåg att hans naturvetenskapliga bakgrund var en tillgång. Till Hildebrand skrev han:

»Hvad jag anfört på första sidan i Förordet (vid urinvånarne) om ämnets nära samband med naturalhistorien, är naturligtvis att anse som en anförd ursäkt för mitt tilltag att dermed hafva befattat mig. Tillhörde dessa slags undersökningar Historiker, då vore det naturligtvis otillständigt af mig som blott naturalisticus att dermed befatta mig»

(ATA, Nilsson till Hildebrand 24 februari 1838)

Nilssons såg alltså i själva verket sin naturvetenskapliga bakgrund och brist på djupare historiska kunskaper som en svaghet. Förordet är en ursäkt för att han ägnade sig åt områden han inte var skolad i. Det är inte en naturvetenskapsman som annekterar ett nytt forskningsfält.

Det stämmer heller inte att Sven Nilsson var den som införde ett naturvetenskapligt förhållningssätt i arkeologin. Flera samtida fornforskare var naturvetenskapligt skolade. Johan Haquin Wallman var botaniker och använde tankar om ett naturligt system inom botaniken då han ställde upp en avancerad nomenklatur över fornlämningar (Molin 2003, s. 175 f). Även Abraham Ahlqvist var botaniker. I sin ungdom hade han hjälpt Wallman att sammanställa en ny upplaga

av en flora (Björck 1939; Lundh 1994). Ahlqvist brevväxlade under många år med Sven Nilsson och gav denne viktig information om djur och natur på Öland. Carl Adolph Agardh, som var medlem i Götiska förbundet och skrev om forntiden, var också botaniker. Magnus Bruzelius var docent i kemi, Bror Emil Hildebrand entomolog. Det kan knappast ha uppfattats som märkligt av samtiden att en naturvetenskapsman ägnade sig åt fornforskning. Den naturvetenskapliga metodiken var redan etablerad. På ett internationellt plan ansluter Nilsson till flera samtida exempel, där naturforskning gick hand i hand med lingvistik, arkeologi, geologi och forskning om människans äldsta historia (Rupke 1990). Ämnena sågs som nära besläktade. De syftade till att belysa världens och mänsklighetens äldsta historia. De skiljelinjer som man numera menar finns mellan ett naturvetenskapligt och humanistiskt arbetssätt fanns ännu inte. Den komparativa metoden, som användes inom naturvetenskaperna, fördes över till andra områden som arkeologi, lingvistik och religionsforskning. Nilssons metodologiska framsteg inom arkeologin var ingen isolerad företeelse. Som vi sett såg varken han själv eller Hildebrand den komparativa metoden som särskilt stark, ny, eller fruktbar.

Vad menar man med naturvetenskap? Vi tänker på exakthet, mätbarhet, sunda vetenskapliga principer och noggrannhet. På Nilssons tid var förhållandena annorlunda. Det var naturfilosofin, framför allt i Schellings tappning, som utgjorde grundvalen för den naturvetenskapliga teoribildningen. Denna filosofi innehåller starkt mystiska inslag, visioner om världens öde och förhållandet till Gud. Tingen består inte av materia utan av krafter som utgår från en enda kraft, Gud. Passager i *Ur-Invånare* blir obegripliga om man försöker tolka dem inom en modern naturvetenskaplig referensram. Den komparativa metoden bygger på Schellings teoretiska antagande att allt består av en enda substans. Det finns inga skillnader mellan föremål, eller mellan ande och materia. Därmed finns det inga skillnader mellan föremål från olika platser och tider. Man kan jämföra sentida primitiva folk i Söderhavet med stenåldersfolk i Sydskandinavien.

Den enda naturvetenskapliga metod Nilsson införde i fornforskningen var skallmätning, men

hans slutsatser håller inte. De naturvetenskapliga grepp Nilsson införde i fornforskningen är i själva verket pseudovetenskapliga.

Treperiodsystemet

Hur är det med det som sägs vara den största landvinningen under perioden, treperiodsystemet? Nilsson kände inte till Thomsens *Ledetraad* (1836) förrän medan han skrev det andra häftet av *Ur-invånare*. I de följande häftena av närmade sig Nilsson Thomsen. Nilsson ger systemet en viktig ekonomisk dimension genom att länka sten-brons-järnåldern till vilde-, nomad- och bondestadiet. Bror Emil Hildebrand framställs i arkeologihistorisk litteratur som en varm förespråkare för treperiodsystemet. Redan 1831 sorterade han samlingarna i Lund i enlighet med Thomsens önskemål, även om det inte var helt i linje med treperiodsystemet (Hildebrand 1937b, s. 573 f; Gustavsson 2009, s. 148 f). Berta Stjernquist (2005, s. 16) kallar Hildebrands insats för epokgörande, och »Man brukar uppge att Bror Emil Hildebrands uppordning av samlingarna vid Historiska museet i Lund efter treperiodsystemet var en milsten i fråga om arkeologien som vetenskap i Sverige.» (Stjernquist 1983, s. 157). Han tog med sig sina kunskaper då han flyttade till Stockholm för att som amanuens ordna upp Vitterhetsakademiens samlingar. Sven Nilsson och Bror Emil Hildebrand ses som de två stora förespråkarna av systemet i Sverige.

Problemet med att se Hildebrand och Nilsson som pionjärer för treperiodsystemet är att de inte diskuterar det under 1830-talet medan arbetet med *Ur-invånare* pågick. Det går därför inte att säga hur de såg på det. Men av detta kan man utläsa att systemet inte var en av Nilssons utgångspunkter då han startade projektet med *Ur-invånare*. Av den uteblivna diskussionen kan man förmodligen också utläsa att inte heller Hildebrand såg systemet som centralt. Först då *Ur-invånare* började bli färdig och Nilsson arbetat in Thomsens idéer fick Hildebrand upp ögonen för systemets potential och började försiktigt kommentera det. I november 1842 talar Hildebrand om »bronzfolket» och »jernfolket» i samband med begravningsseder (LUB, Hildebrand till Nilsson, 15 november 1842). Enligt Hildebrand har systemet brister:

»Jag har svårt att finna mig vid Danskarnes skarpa begränsningar mellan Bronz- och Jernperioden, i afseende på tiden. Jag kan icke föreställa mig annat än, att jernet nyttjades i medlersta och nordöstra Sverige på samma tid som bronzen begagnades i vestra och södra Sverige samt Danmark. Vårt lands fornminnen äro dock allt för litet undersökta (med undantag Skåne och delar af Westergöthland), för att jag skulle kunna i detta afseende göra bestämda påståenden.»

(LUB, Hildebrand till Nilsson, 19 april 1844)

Hildebrand menar alltså att samtidigt som folk använde brons i Danmark och Sydsverige, använde man järn i Mellansverige. Treperiodsystemet var utarbetat för fornlämningar och fornfynd i delar av Sydsverige och Danmark. I Mellansverige saknades ännu i stort sett arkeologiska fynd för att belägga stenåldern och bronsåldern. Hildebrand menade att skillnaderna i fornsaks-materialet kunde bero på regionala skillnader, metallfattigdom eller seder hos olika folk och stammar. Argumentationen är densamma som Sjöborg använde för att tillbakavisa Sven Nilssons tankar om en stenålder. Hildebrand såg inte treperiodsystemet som något universellt utvecklingschema. Brevet visar att Hildebrand fortfarande vid mitten av 1840-talet tvivlade på systemets tillämpbarhet. Dessutom förstod han det inte så som en modern arkeolog förstår det.

Bror Emil Hildebrands och Sven Nilssons roller vid lanseringen av treperiodsystemet bygger i alltför hög grad på sena tillrättagganden och på vad Bengt Hildebrand valde att skriva om i sin så inflytelserika skildring av den tidiga arkeologin.

Böcker har sina öden

Nilsson hyllas som en stor vetenskapsman. Man har lyft fram hans komparativa metod och hans naturvetenskapliga skolning som avgörande då den moderna arkeologin formades. Man har analyserat honom fristående från samtida källmaterial och placerat honom i moderna kontexter jämsides Comte, Marx och en existentiell Hegel. Detta har jag ifrågasatt. Jag vill avsluta med att framhålla att dessa sätt att läsa Nilsson är fullt legitima. En text kan analyseras ur många vink-

lar. Den kan ses som fristående från den tid, plats och sammanhang den skrevs under. En text kan relateras till läsarens värld och villkor och ge värdefulla insikter. En text kan analyseras enbart utifrån sitt idémässiga innehåll. Den kan analyseras vetenskapshistoriskt, där man tar hänsyn till vad som hände långt efter det att texten skrevs. Den blir en del av en långvarig och pågående förändring. Processen behöver inte ha varit synlig för dem som medverkade i den. *Ur-Invånare* har ibland lästs ur ett filosofiskt perspektiv. Man har utvecklat teoretiska ställningstaganden genom att mäta dem mot urkunden. Som urkund har *Ur-Invånare* tillskrivits en exceptionell status. Alla dessa sätt att förstå en text, särskilt en så gåtfull och mångbottnad som Sven Nilssons *Ur-Invånare*, behövs och för forskningen framåt. Nilsson har som person intagit rollen som fadersfigur inom arkeologin. Han tillskrivs goda forskaregenskaper som vi alla bör sträva efter.

Men *Ur-Invånare* kan även analyseras kontextuellt. Boken kan analyseras utifrån den tid och den verklighet som Nilsson verkade i. Det är vad jag försökt göra genom att lyfta fram recensioner och brev från åren runt 1840. Resultatet är att delvis nya sidor av Sven Nilsson *Ur-Invånare* framträtt. Även ett kontextuellt synsätt kan därmed ge insikter om arkeologiämnets karaktär och de teoretiska och filosofiska fundament på vilka vårt ämne vilar.

Jag vill än en gång påpeka att min läsning av *Ur-Invånare* endast är giltig för hur Sven Nilsson och Bror Emil Hildebrand såg på arbetet medan det tillkom kring 1840. Bara något decennium senare tänkte de annorlunda. Forskare och författare kan se den egna gärningen från nya vinklar. I takt med att man får nya kunskaper och erfarenheter omvärderar man tidigare texter. Nilsson och Hildebrand förändrade med åren sina forskningsinriktningar och det var då naturligt att de även omprövade *Ur-Invånare*.

Sven Nilssons *Ur-Invånare* är en spännande skrift. Efter mer än 170 år finns det mycket kvar att upptäcka i den!

Referenser

Otryckta källor

- Antikvariska Topografiska Arkivet (ATA): Bror Emil Hildebrands samling. SE/ATA/ENSK/52/F1a Brev från Sven Nilsson till Bror Emil Hildebrand. Finns även som avskrifter i LUB: Saml. Hildebrand, B. O. H. Ser. 5:47).
- Kalmar Stifts- och Gymnasiebibliotek (KSoGB), Abraham Ahlqvists samling: brev från Sven Nilsson till Abraham Ahlqvist, 4 augusti 1835; brev från Nils Henrik Sjöborg, 22 juni 1838.
- Lunds Universitetsbibliotek (LUB), Sven Nilssons samling: brev från Bror Emil Hildebrand till Sven Nilsson. BI:8.
- Nordiska Museet (NM), Wallmans samling: brev från Sven Nilsson till Johan Haquin Wallman, 15 februari 1836.

Litteratur

- Ahlström, T., 2009. *Underjordiska dödsriken. Humanos-teologiska studier av neolitiska kollektivgravar*. Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet.
- Almer, J., 2000. *Variation på götiskt tema. En studie i C.J.L. Almqvists Sviavigamal*. Göteborg.
- Baudou, E., 2004. *Den nordiska arkeologin – historia och tolkningar*. KVHAA. Stockholm.
- Björck, S., 1939. Ölandsforskaren Abraham Ahlqvist. Några anteckningar till hans biografi. *Kalmar nations skriftserie* XVI. Uppsala.
- Bringéus, N.-A., 1966. *Gunnar Olof Hyllén-Cavallius som etnolog. En studie kring Wärend och Wirdarne*. Nordiska museets handlingar 63. Stockholm.
- Christensson, J., 1999. *Vetenskap i provinsen. Om baronerna Gyllenstierna på Krappertup och amatörernas tidevarv*. Stockholm.
- 2001a. I nordligt väderstreck. *Konsten att resa. Essäer om lärda svenska resenärer*. Stockholm.
 - 2001b. Sven Nilsson och Skandinaviens urinvånare. Broberg, G. et al. (red.). *Kulturanatomiska studier tillägnade Anja Edén och Sten Kindlundh*. Avdelningen för idé- och lärdoms historia vid Lunds universitet.
 - 2002. Fornsgor i sten. Mansén, E. & Nordin, S. (red.). *Lärdomens bilder. Festskrift till Gunnar Broberg*. Stockholm.
 - 2005. Om Sven Nilsson som arkeolog. Goldhahn, J. (red.). *Från Worm till Welinder. Åtta essäer om arkeologins disciplinhistoriska praxis*. GOTARC C60. Göteborgs universitet.
- Danielsson, U., 1964. Darwinismens inträngande i Sverige. *Lychnos. Lärdoms historiska samfundets årsbok* 1963–64. Uppsala.
- Eriksson, G., 1962. *Elias Fries och den romantiska biologien*. Lychnos-biblioteket. Studier och källskrifter utgivna av lärdoms historiska samfundet. Uppsala.
- 1969. *Romantikens världsbildspeglad i 1800-talets svenska vetenskap*. Stockholm.

- Fabian, J., 1983. *Time and the other. How anthropology makes its objects*. New York.
- Gustavsson, K., 2009. *En årans och lärdomens man. Bror Emil Hildebrand och Krappertup*. Gyllenstiernska Krapperupsstiftelsen.
- Hegardt, J., 1996. Sven Nilsson and the Invention of Modern Man. *Current Swedish Archaeology* 4. Stockholm.
- 1997. *Relativ betydelse. Individualitet och totalitet i arkeologisk kulturteori*. OPIA 12. Institutionen för arkeologi och antik kultur, Uppsala universitet.
- Hildebrand, B., 1937a. *C.J. Thomsen och hans lärda förbindelser i Sverige 1816–1837. Bidrag till den Nordiska forn- och hävdaforskningens historia I, tiden till 1826*. KVHAA:s Handlingar 44. Uppsala.
- 1937b. *C.J. Thomsen och hans lärda förbindelser i Sverige 1816–1837. Bidrag till den Nordiska forn- och hävdaforskningens historia II, tiden 1826–1837*. KVHAA:s Handlingar 44. Uppsala.
- Lundh, K., 1994. *Abraham Ahlqvist. Ölands store hävdatecknare 1794–1844*. Borgholm.
- Magnusson Staaf, B., 1994. *An Essay on the Theory of History in Swedish Archaeology*. Report series 50. Institutionen för arkeologi, Lunds universitet.
- Malmer, M.P., 1989. Et mere levende billede at oldtiden. Burström, M. (red.). *Mänsklighet genom millenier. En vänbok till Åke Hyenstrand*. Stockholm.
- Molin, T., 2003. *Den rätta tidens mått. Göthiska förbundet, fornforskningen och det antikvariska landskapet*. Skrifter från forskningsprogrammet Landskapet som arena, vol. 6. Institutionen för historiska studier, Umeå universitet.
- Montelius, O., 1874. *Sveriges forntid. Försök till framställning af den svenska fornforskningens resultat. Vol. I, Stenåldern*. Stockholm.
- Nicklasson, P., 2009. On Giants in Swedish Archaeology. *Current Swedish Archaeology* 17. Stockholm.
- Nilsson, S., 1835. *Skandinavisk fauna. En handbok för jägare och zoologer*. [D. 2], *Foglarne*, Bd 1. Lund.
- 1838–43. *Skandinaviska nordens ur-invånare. Ett försök i komparativa ethnografien och ett bidrag till människosläktets utvecklingshistoria*. Lund. (runeberg.org/nordensu/1/)
- 1866. *Skandinaviska nordens ur-invånare. Ett försök i komparativa ethnografien och ett bidrag till människosläktets utvecklingshistoria*. 2:a uppl. Stockholm.
- 1868. *The primitive inhabitants of Scandinavia. An essay on comparative ethnology*. Third edition, revised by the author and translated from his own manuscript. Edited, and with an introduction by John Lubbock. (http://books.google.com/books/about/The_primitive_inhabitants_of_Scandinavia.htm?lpid=sAFJAAAAAMAAJ)
- Nordin, S., 1981. *Den Boströmska skolan och den svenska idealismens fall*. Lund.
- Persson, M., 1994. *Förnuftskampen Vitalis Nordström och idealismens kris*. Stehag.
- Rupke, N.A., 1990. Caves, fossils and the history of the Earth. Cunningham, A. & Jardine, N. (red.). *Romanticism and the Sciences*. Cambridge.
- Sjöborg, N.H., 1838. Bihang till Nyare Dagligt Allehanda 16 juni. Nyare Dagligt Allehanda. Stockholm.
- Stjernquist, B., 1983. Sven Nilsson som banbrytare i svensk arkeologi. Regnell, G. (red.). *Sven Nilsson. En lärd i 1800-talets Lund*. Kungl. Fysiografiska Sällskapet i Lund.
- 2005. *The Historical Museum and archaeological research at Lund University 1805–2005*. Papers of the Historical Museum, University of Lund 1. Lund.
- Thomsen, C.J., 1836. *Ledetraad til Nordisk Oldkyndighed*. Köpenhamn.

Summary

Sven Nilsson (1787–1883) was professor of zoology in Lund and has been seen as one of the founders of modern archaeology. His book *Skandinaviska Nordens Ur-invånare/The Primitive Inhabitants of Scandinavia* has been regarded as one of our discipline's central texts. The book was published in four parts from 1838 to 1843 and is rather complicated and unstructured. There is no consensus of opinion as to what exactly makes Sven Nilsson a co-founder of modern archaeology,

though it is often stated that he introduced scientific and comparative methodology and developed the Three Age System.

Several scholars have used *Primitive Inhabitants* as a starting point for theoretical discussions on the essence of archaeology. Nilsson has been discussed in relation to Hegel, Comte, liberalism, Darwinism, evolutionism and Marxism. This has often been done without study of what sources Nilsson used, and his book has been

related to ideas that emerged after its publication; ideas that Nilsson thus could not have known of. Few have acknowledged Nilsson as a idealistic natural scientist inspired by romantic writers such as Friedrich Schelling. Scholars often use the second edition of *Primitive Inhabitants* from 1866 to study the text. This edition contains important changes and additions to the original text from the years around 1840. By using the second edition, scholars place Nilsson in a more modern context and *Primitive Inhabitants* is studied as a much more modern work than it actually is. It also places Nilsson in a more modern context than his contemporaries, and it becomes easier to see a break between Nilsson and his colleagues in the 1830s.

This paper offers a contextual reading of the original *Primitive Inhabitants*. What did Nilsson and his contemporaries see as new and important in the text around 1840? Most important in this regard is Nilsson's correspondence with his close friend and pupil, the Custodian of Ancient Monuments Bror Emil Hildebrand; and also the first review of the book (in fact, of its first two parts), written in 1838 by the veteran antiquarian professor Nils Henrik Sjöborg (1767–1838). The review was Sjöborg's last contribution to archaeology, as he passed away just a few weeks later. Sjöborg is mostly skeptical to the work and refutes Nilsson's arguments about a Stone Age. Stone tools were used during all of prehistory and it is not possible to isolate certain kinds of ancient monument that contain only stone artefacts. Sjöborg's critical reception threw Hildebrand and Nilsson in a rage and they discussed the review in letters that make it clear what Nilsson saw as the main strength of *Primitive Inhabitants*, viz craniology. Skulls from passage tombs were similar to Lapp and Eskimo skulls. This proved that the monuments had been built by an ancient people not related to modern Swedes. Craniology and the observation that passage tombs are similar to igloos were Nilsson's pri-

mary arguments for the existence of a Stone Age. It is evident how important it was for Nilsson to connect the archaeological record to the Icelandic saga literature. Sjöborg's review and Nilsson's letters to Hildebrand can almost be read as a competition as to who had read the sources best. Around 1840, archaeology was in no position to depart from more than 2000 years of text-based historical research. Regarding the Three Age System, there is no evidence from 1838 that either Nilsson or Hildebrand saw it as a universal evolutionary scheme, nor in fact even as very important. It was not until the 1840s that they began to even mention the system in their letters, and then only in passing.

Nilsson's unusual status as a natural scientist has been overstated. There were in fact several natural scientists who did antiquarian research before Nilsson. Nilsson was apologetic when he, as an outsider, entered into antiquarian discussions. As for empirical methodology, Nilsson's conclusions on the primitive inhabitants of Sweden rested on the measurement of a single skull, from a *Danish* passage grave. The skull was not even measured in original, but from a drawing. Later studies, finally, revealed that the skull was not similar to Lapp skulls as Nilsson had maintained. Nilsson's racist arguments lacked empirical foundations.

The views Hildebrand and Nilsson express in their letters around 1840 were not constant. In view of new research and archaeological finds they later modified their views on prehistory considerably.

Primitive Inhabitants is a highly fascinating and a highly enigmatic work that could, and should, be read and studied in different ways. I believe that a contextual reading, situating the work in its own time and the then ongoing discussions in antiquarian research makes contributions to the history of archaeology and to how we may view the character of our discipline.